

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION

У статті висвітлено зміст дефініцій «компетентність», «компетенція», їх взаємозв'язок, опрацьовано низку науково-педагогічних розвідок. Вивчалися позиції вчених щодо шляхів формування професійної компетентності у здобувачів освіти та акцентовано увагу на понятті «професійна компетентність» майбутніх учителів фізичної культури. Узагальнено, що «компетентність» – це здатність до певного виду діяльності на основі набутих практичних умінь та сформованих цінностей; «компетенція» – стандартизована сума знань з певної галузі; «професійна компетентність» передбачає здатність до майбутньої діяльності, що включає комплекс знань, умінь, досвіду в процесі практичної підготовки, професійно значущих для вчителя якостей, набутих цінностей.

Упровадження нового Стандарту вищої освіти першого (бакалаврського) рівня ступеня вищої освіти «бакалавр» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» ставить нові завдання у підготовці майбутніх фахівців. Визначено компетентності, яких мають набути здобувачі освіти, серед яких – інтегральна, загальні та спеціальні (фахові, предметні); теоретичний зміст предметної галузі з-поміж інших передбачає комплекс знань з основ педагогіки.

Метою дослідження стало з'ясування педагогічних засад формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Серед завдань такі: визначити зміст компетентностей відповідно до Стандарту; репрезентувати результати педагогічного дослідження; запропонувати окремі методи формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Методи наукового дослідження: спостереження, анкетування.

У процесі роботи автором апробувалися й упроваджувалися інноваційні методи навчання, не залишивши поза увагою традиційні. Урізноманітнювалися структурні частини лекційних занять методами сіне-малогії, фронтування, відеопрезентацій тощо. У змісті практичних занять застосовано методи: професійно-графічний, сенкан, дискусії, «Ні, стереотипам», тематичний флешмоб. З'ясовано, що такий підхід дав змогу студентам набутися професійних компетенцій, практичних умінь з метою їх подальшого застосування. Перспектива подальших досліджень вбачається у розробці методичних рекомендацій до самостійної роботи студентів за спеціальністю. **Ключові слова:** компетентність, компетенція, професійна компетентність, педагогічні основи, методи традиційні та інноваційні.

The article shows the definition of the terms "competence", "competency", their interrelation. Also, a number of scientific and pedagogical explorations were processed. The positions of scientists on the ways of formation of professional competence in students were studied and attention was paid to the concept of "professional competence" of future teachers of physical education. Generally speaking, "competence" is the ability to perform a particular activity on the basis of acquired practical skills and values (more work-related concept); whilst "competency" means the standardized amount of knowledge in a particular field (more person-related concept); "professional competence" implies the ability to perform future activities successfully. This term includes a complex of knowledge of skills, experience gained in the process of practical training and professionally important qualities, acquired values that are vital for the teacher.

Implementation of the new Standard of Higher Education of the first (Bachelor) level of higher education in the field of knowledge 01 "Education/ Pedagogy" of specialty 017 "Physical education and sport" sets new tasks in the training of future specialists. The competences to be acquired by the students are defined, among them: integral, general and special (professional, subject-related); theoretical content of the subject area that among others provides a complex knowledge of the basics of pedagogy.

The purpose of the study was to clarify the pedagogical principles/foundations of the formation of professional competence in future teachers of physical education. Among the tasks were the following: to determine the content of competences in accordance with the Standard of Higher Education; to represent the results of pedagogical research; to offer separate methods of formation of professional competence in future teachers of physical education. Methods of scientific research were: observation, questioning. In the process of the research, the author tried and implemented innovative teaching methods, without neglecting the traditional ones. Structural parts of lectures were being developed and enhanced by various methods: cinematology, bidding (envisaged the creation of associations), video presentations and so on. In the content of the practical classes the following methods were applied: professional-graphic, senkan, discussions, "No, stereotypes", thematic flash mob. It was found that this approach allowed students to acquire professional competences and practical skills for their further application. The prospect of further researches is seen in the development of methodological recommendations for independent work of students in the specialty. **Key words:** competence, competency, professional competence, pedagogical foundations, traditional and innovative teaching methods.

УДК 371.134:796
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-6>

Хома Т.В.,
канд. пед. наук,
асистент кафедри фізичного виховання
Ужгородського національного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. У законах України «Про вищу освіту» та «Про освіту» сформульовано нові тенденції підготовки майбутніх фахівців фізичної культури. Акцентовано

увагу не тільки на здобутті знань, виробленні навичок, а й на формуванні компетентної особистості, здатної до професійної діяльності на основі сукупності певних компетенцій. Дефініція «компе-

тентність» розглядається як «властивість за знач. компетентний // Поінформованість, обізнаність, авторитетність [3, с. 560]; «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [4]; «якість особистості, яка необхідна для якісної продуктивної діяльності в певній сфері» [6, с. 639].

З поняттям «компетентність» пов'язана інша дефініція «компетенція». Серед типових визначень такі: «добра обізнаність із чим-небудь. Коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи» [3, с. 560]; «система стандартизованих вимог, прогнозований результат навчальної діяльності у вигляді комплексу знань, умінь, навичок, який є базовою основою компетентності» [5, с. 34]. Ми дотримуємося думки, що компетентність – це здатність до певного виду діяльності на основі набутих практичних умінь та сформованих цінностей, а компетенція – стандартизована сума знань з певної галузі.

У площині нашого дослідження необхідно з'ясувати зміст поняття «професійна компетентність». Опрацьовано низку наукових пошуків (11 джерел) та вибрано два найбільш типові формулювання, а саме: професійна компетентність учителя – це інтегральне утворення особистості, яке включає сукупність когнітивно-технологічного, соціального, полікультурного, аутопсихологічного та персонального компонентів, необхідних для успішного здійснення педагогічної діяльності з урахуванням специфіки предмета, що викладається [1]; інтегративна властивість особистості, що володіє комплексом професійно значущих для вчителя якостей, має високий рівень науково-теоретичної й практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності та ефективної взаємодії з учнями в процесі педагогічної співпраці на основі впровадження сучасних технологій для досягнення високих результатів [2]. Узагальнивши різні підходи, констатуємо, що поняття «професійна компетентність» передбачає здатність особистості до майбутньої діяльності, що включає комплекс знань, умінь, досвіду в процесі практичної підготовки, професійно значущих для вчителя якостей, набутих цінностей.

Із затвердженням Стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [10] визначено новий підхід до підготовки майбутніх фахівців. Процес формування професійної компетентності учителів фізичної культури потребує переосмислення. Це активізувало наукові пошуки у вітчизняній педагогічній науці, зумовило вибір теми нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури дав мож-

ливість визначити позиції науковців, що стосуються формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Тому К. Царенко формулює зазначене поняття як: інтегральну динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, ціннісних установок та фахових якостей, які забезпечують здатність тренера-викладача успішно здійснювати виховання, навчання й розвиток юних спортсменів [11]. Дослідник Д. Пеньковець розглядає дефініцію «професійна компетентність вчителя фізичної культури» як сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості й готовності її як суб'єкта педагогічного впливу структурувати наукові й практичні знання з метою ефективної організації навчального процесу і успішного вирішення поставлених завдань [7]. Натомість у наукових розвідках А. Проценка [9] професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури розглядається як складна система, яка формується на етапах становлення професійної, фізкультурно-оздоровчої, здоров'язбережувальної компетентностей, а вчителі-початківці, що розпочинають самостійну професійну діяльність одразу після отримання вищої освіти, мусять мати достатню практичну та спеціально-педагогічну підготовку, що призведе до успішної професійної адаптації за місцем роботи.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У наукових доробках вітчизняних дослідників зазначені позитиви в розвитку професійної компетентності у майбутніх фахівців, указано окремі недоліки та пропонуються шляхи їх вирішення. З позиції О. Пронікова «недостатня професійна компетентність учителів освітніх закладів і студентів факультетів фізичного виховання педагогічних ВНЗ потребує створення системи безперервної освіти у сфері управління цією сферою та її економікою» [8, с. 19]. У зв'язку з цим визначаються нові підходи до формування професійної компетентності, що потребують подальших наукових досліджень.

Мета дослідження – з'ясувати педагогічні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

Завдання: 1) визначити зміст компетентностей Стандарту вищої освіти першого (бакалаврського) рівня ступеня вищої освіти «бакалавр» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»; 2) репрезентувати результати педагогічного дослідження; 3) запропонувати окремі методи формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Методами наукового дослідження стали: спостереження, анкетування.

Виклад основного матеріалу. У Стандарті вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти визначено перелік компетентностей,

яких мають набути здобувачі освіти. Серед них – інтегральна, загальні та спеціальні (фахові, предметні). Цілями навчання є підготовка фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, під час професійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту або у процесі навчання. Теоретичний зміст предметної галузі передбачає: парадигми, концепції, теорії фізичної культури і спорту; соціально-гуманітарні науки; педагогіку і психологію; основи анатомії, фізіології, біохімії, гігієни, спортивної медицини; загальну теорію здоров'я, здорового способу життя. [10]. Нами акцентовано увагу на розвитку в студентів педагогічних компетенцій, що вкрай важливі у роботі зі школярами різних вікових груп.

У процесі дослідження нами проводилося анкетування студентів 2 курсу, що здобувають освіту за цією спеціальністю. У ньому взяли участь 54 респонденти. Пропонувалися питання такого змісту. 1. Чи вважаєте ви, що вчитель фізичної культури мусить добре володіти педагогічними компетенціями? 2. Що важливіше для вчителя фізичної культури: професійно займатися певним видом спорту чи поєднувати свої фізичні здібності з педагогічною майстерністю? 3. Які питання з педагогіки фізичної культури і спорту ви запропонували б для дискусії? 4. Якими чеснотами, на вашу думку, має володіти вчитель фізичної культури?

Відповіді респондентів розподілилися таким чином. На 1 питання 38 студентів (70,37%) дали ствердну відповідь: учитель фізкультури, безумовно, має володіти педагогічними компетенціями, тоді він досягне успіху в професійній діяльності. У відповідь на 2 питання всі студенти зазначили, що необхідно не тільки займатися певним видом спорту, а й вдало поєднувати свої фізичні здібності з педагогічною майстерністю. Відповідаючи на 3 питання, 41 студент (75,92%) вважає за доцільне провести дискусію щодо поєднання традиційних та інноваційних методів навчання, які сприяли б більшому зацікавленню учнів до занять фізичною культурою. Решта – 13 респондентів (24,07%) вказали на необхідність дискусії щодо антибулінгової програми в межах загальноосвітнього закладу. У відповідь на 4 питання респонденти виокремили такі чесноти, як: професійність, належна фізична форма, чесність, підтримка, відвага. Наше спостереження за практичною діяльністю студентів та результати анкетування показали, що здобувачі освіти свідомо й відповідально ставляться до майбутньої професійної діяльності, вважаючи, що набуття педагогічних компетенцій є важливим.

З метою формування професійної компетентності, саме педагогічної її складової частини, у процесі викладання дисципліни «Педагогіка фізичного виховання і спорту» нами удосконалю-

валися традиційні та впроваджувалися інноваційні методи навчання.

Структурні частини лекційного заняття урізноманітнилися нестандартними методами навчання. До теми лекції «Активізація учнів на уроці фізичної культури» було запропоновано метод сінемалогії. Студентам демонструвалися окремі фрагменти з документальних фільмів про досягнення в сучасному спорті з акцентом на людських якостях. До теми «Специфіка діяльності вчителя фізичної культури» в основній частині було показано відеоматеріали про переможців конкурсу «Вчитель року» у номінації «Фізична культура». Акцентувалася увага на складниках успіху: компетентність учителя, комунікативні якості, сформованість цінностей (у поведінці, невербальному спілкуванні). Це спонукало студентів до дискусії: чим відрізняється професійна діяльність вчителя фізичної культури від роботи вчителів-предметників. Студенти доходили висновків, що вчитель фізичної культури проводить заняття в спеціальних умовах, охоплює завданнями учнів у більшому просторовому середовищі.

До лекції «Сучасна освіта в Україні» використано метод «законодавчий меридіан». Для розуміння змісту Закону України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа» було підготовлено відеопрезентацію про їх спрямування. Особлива увага акцентована на принципах педагогіки партнерства, інтеграції в навчанні та методах, що сприяють розвитку критичного мислення.

Заключна частина лекцій здебільшого завершувалася методом ґрунування, що дало можливість сформулювати підсумки з розуміння ключових понять і термінів. Практикувалося проведення й інших лекцій: візуалізації, проблемної, дискусійної.

Особливо урізноманітнювалися практичні заняття з вищеназваної дисципліни. Застосовувалася низка інноваційних методів навчання. Опишемо окремі з них.

Професійно-графічний. Студентам пропонувалося графічно зобразити портрет ідеального вчителя та охарактеризувати риси обличчя (погляд, усмішку, насупленість чи відкритість, вуста). Експерти з числа студентів аналізували зображення та відзначали, що вчителю мають бути притаманні: щирий погляд, доброзичливість в очах, посмішка в доречних ситуаціях, природний зовнішній вигляд.

Сенкан. Для узагальнення понять здобувачам освіти рекомендувалося скласти сенкан до певних ключових слів: здоров'я, режим дня школяра, спортивне свято. Зазначимо, що такий метод показав ставлення студентів до певної проблеми та шляхи її вирішення.

Тематичний флешмоб. Студенти об'єднувалися в групи й створювали композиції до запропонованої теми практичного заняття. До прикладу, ними

готувалися флешмоби «Здоров'я і спорт», «Фізкультура й краса людини» та інші.

«Ні, стереотипам». Здобувачам освіти пропонувалося розробити для уроку фізичної культури (клас за вибором) антибулінгову програму, що дала б можливість зламати відчуженість один до одного, пізнати особистість, розвинути командний дух. Результат спостереження за їхньою діяльністю показав, що в антибулінгову програму включалися ті види змагань, які носять колективний характер: шахи, родинні свята, взаємоаналіз досягнень кожної особистості під час уроку фізичної культури («Я можу...», «Я зміг...», «У мого товариша так...»). З'ясовано, що така форма, як повчальні бесіди, є малоефективною, натомість просвітницька робота та роль спорту як приклад наводилися частіше.

Висновок. Таким чином, зазначене дослідження дало можливість з'ясувати зміст компетентностей Стандарту вищої освіти першого (бакалаврського) рівня ступеня вищої освіти «бакалавр» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»; визначити позицію та власну точку зору студентів; розуміння ними важливості вивчення дисципліни «Педагогіка фізичного виховання і спорту». Запропоновано окремі методи викладання в процесі лекційно-практичних занять в умовах закладу вищої освіти.

Перспектива подальших досліджень вбачається у розробці методичних рекомендацій до самостійної роботи студентів за спеціальністю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баркасі В.В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.04, Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. Одеса, 2004. 21 с.
2. Ваколя Т.І. До проблеми професійної компетентності вчителя початкової школи. *Науковий*

вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2014. Вип. 34. С. 48–51.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

4. Закон України «Про освіту». Прийнято Верховною Радою України 05.09.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

5. Мельник О.Ф. Формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів виробництва харчової продукції в процесі вивчення природничих дисциплін : дис. канд. пед. наук : 13.00.04, Житомир, 2017. 372 с.

6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. Київ : б. в., 2007. 656 с.

7. Пеньковець Д.В. Компоненти професійної компетенції у майбутніх учителів фізичної культури. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка.* № 125. С. 212–215.

8. Проніков О. Підготовка вчителя фізичної культури. Досвід та перспектива. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / уклад. А.В. Цьось, С.П. Козіброцький. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 1 (29). 140 с.

9. Проценко А.А. Структура підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування професійних компетентностей. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Випуск LXXVI. Том 2, 2017, С. 121–125.

10. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність 017 «Фізична культура і спорт». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/017-fizichna-kultura-i-sport-bakalavr.pdf>.

11. Царенко К.В. Розвиток професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.04, Запоріжжя, 2017. 21 с.